

ПОНЯТТЯ ПРОЦЕДУРИ ІМПІЧМЕНТУ ТА ЇЇ ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ

Круподер Д.О.,

2 курс , Академія адвокатури України

Інститут Президента України ґрунтується на сукупності норм, що містяться у розділі V Конституції України, згідно з якими Президент України визначений, зокрема, главою держави, виступає від її імені, є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина. З огляду на це Президент України потребує і належного рівня правового захисту. Такому захисту слугує насамперед припис частини першої статті 105 Основного Закону України про те, що Президент України користується правом недоторканності на час

виконання повноважень. У цій статті передбачено також, що звання Президента України охороняється законом і зберігається довічно за особою, яка обіймала цей пост, а за посягання на честь і гідність Президента України винні особи притягаються до відповідальності на підставі закону.

Проблема відповідальності органів державної влади та вищих посадових осіб набуває сьогодні особливої актуальності. В більшості держав процедура імпідменту закріплена в конституції. До того ж, завжди було дискусійним питання стосовно підстав конституційної відповідальності, що автоматично перетворює інститут імпідменту в процедуру політичного характеру. Цілком логічно може виникати ряд запитань, стосовно доцільності та правомірності існування цього інституту у вітчизняному законодавстві. З цього приводу існують найрізноманітніші думки в науковому середовищі. Деякі вважають, що інститут імпідменту не є таким, що може “прижитися” в сучасній Україні[11, 77]. Вартим уваги, є той факт, що питання імпідменту має досить низький ступінь вивчення в Україні. Сама процедура розглядається виключно на теоретичному рівні. Серед українських науковців, що займалися вивченням даного питання в першу чергу називають М. Каразіна, О. Мельника, М. Оніщука та ін. Серед іноземних дослідників можна назвати М. Ломаска, П. Хоффера, Д. Сміта[10, 160].

Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина, Конституція України покладає на нього обов'язок припинити антиконституційні дії законодавчої, виконавчої та судової влади, які прямо чи опосередковано порушують основний закон держави. Президент України може припинити повноваження Верховної Ради України, зупинити дію актів Кабінету Міністрів України з мотивів невідповідності Конституції України з одночасним зверненням до Конституційного Суду України, щодо їх конституційності, має право застосувати вето на закони які приймає Верховна Рада України[1, 36].

Президент України обирається строком на п'ять років. Його повноваження, як правило, припиняються після закінчення цього терміну. Відповідно до статті 108 Конституції України Президент України виконує свої повноваження до вступу на пост новообраного Президента України[1, 36].

Статус Президента України визначено у розділі V Конституції України, де сформульовані права та обов'язки Президента як глави держави, порядок його обрання, а також можливість усунення з поста та припинення його повноважень.

Відповідно до Конституції України повноваження Президента України припиняються дострокового у разі:

1. відставки;
2. неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я;
3. усунення з поста в порядку імпічменту;
4. смерті[1, 40].

Відставка Президента згідно статті 109 Конституції України набуває чинності з моменту проголошення ним особисто заяви про відставку на засіданні Верховної Ради України. Ця конституційна процедура враховує світовий досвід дострокового припинення повноважень Президента[8, 37].

Неможливість виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я має бути встановлена на засіданні Верховної Ради України і підтверджена рішенням, прийнятим більшістю від її конституційного складу на підставі письмового подання Верховного Суду України - за зверненням Верховної Ради України, і медичного висновку.

Підставою для прийняття такого рішення Верховною Радою України є письмове подання Верховного Суду України за зверненням Верховної Ради України і медичний висновок. Тобто сам по собі медичний висновок не є підставою для дострокового припинення повноважень Президента України. Необхідне ще й письмове подання Верховного Суду України, яке містить юридичну оцінку медичного висновку[2, 55].

Однією з найскладніших процедур дострокового припинення повноважень Президента України є процедура усунення його з поста в порядку імпічменту[6, 39].

Імпічмент - це позасудова конституційна процедура розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста при наявності ознак державної зради або іншого злочину, наслідком якої може бути дострокове припинення його повноважень. Правове регулювання процедури імпічменту Президента визначається ст. 111 Конституції України та Законом України «Про Регламент Верховної Ради України».

У Рішенні Конституційного Суду України від 10.12.2003 року №19 - рп/2003 зазначено, що конституційна процедура розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту здійснюється без порушення проти нього кримінальної справи. Процедура імпічменту є єдиним способом притягнення Президента України до конституційної відповідальності[3, 1].

Стадії усунення Президента України з поста в порядку імпічменту:

I. Ініціювання питання про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту Верховною Радою України;

II. Створення тимчасової спеціальної слідчої комісії, обрання спеціального прокурора і спеціальних слідчих.

III. Розгляд і прийняття рішення за результатами обговорення висновків і пропозицій спеціальної тимчасової слідчої комісії.

IV. Розгляд Верховною Радою висновків Конституційного Суду України і Верховного Суду України.

V. Прийняття рішення про усунення Президента України з поста у порядку імпічменту.

Перша стадія - ініціювання питання про усунення Президента з поста, маючи на це певну підставу, тобто достовірні і достатні дані, що свідчать про вчинення Президентом України діяння, яке містить ознаки державної зради або іншого злочину. Це питання ініціюється більшістю депутатів від конституційного складу Верховної Ради України (226 і більше).

Друга стадія - за наявності більшості депутатів, які підтримали ініціативу імпічменту, Верховна Рада України створює спеціальну тимчасову слідчу комісію, до складу якої входять спеціальний прокурор і спеціальні слідчі. На посади спеціального прокурора, спеціальних слідчих може бути обрана лише особа, яка відповідає таким вимогам:

- 1) є громадянином України, який проживає на її території не менше десяти років;
- 2) вільно володіє державною мовою;
- 3) має вищу юридичну освіту;
- 4) має не менш як десятирічний стаж роботи на посаді атестованого прокурора чи слідчого правоохоронних органів України;
- 5) не має судимості[2, 78].

Завданням цієї комісії є перевірка наявності, повноти та обґрунтованості доказів про вчинення Президентом України державної зради або іншого злочину.

Спеціальна тимчасова слідча комісія готує висновки і пропозиції за дослідженими обставинами щодо вчинення Президентом України державної зради або іншого злочину і розглядає їх на своєму засіданні та приймає рішення щодо них[2, 51].

Висновки і пропозиції мають містити:

- 1) факти та обставини, які стали підставою для проведення розслідування;
- 2) відомості та обставини, встановлені спеціальною тимчасовою слідчою комісією, та докази, якими вони підтверджуються;
- 3) відомості та обставини, що не підтвердилися;
- 4) факти та обставини, які не були перевірені, та причини цього;

5) факти та обставини, що підтверджують або спростовують наявність у діяннях Президента України ознак державної зради або іншого злочину[6, 30].

Третя стадія - полягає у тому, що за результатами розгляду висновків та пропозицій, які підтверджують наявність у діях Президента ознак державної зради або іншого злочину, Верховна Рада України не менш як двома третинами голосів від її конституційного складу (300 і більше) приймає рішення про звинувачення Президента України у вчиненні ним дій, що кваліфікуються як державна зрада або інший злочин. Прийняття рішення лише про звинувачення Президента України без вимоги про його усунення з поста у порядку імпичменту самостійного правового значення не матиме, оскільки згідно зі ст. 108 Конституції України воно не може слугувати підставою для дострокового припинення повноважень Президента України. А інша стаття Конституції України (ст. 105) гарантує Президенту України недоторканність на час виконання повноважень. Прийняття Верховною Радою України постанови лише про звинувачення Президента України не може бути підставою для притягнення його до конституційної чи іншої відповідальності, оскільки його повноваження не припиняються[2, 47].

Четверта стадія - передбачає ретельну перевірку Конституційним Судом України дотримання Верховною Радою України, спеціальним прокурором і спеціальною слідчою комісією конституційної процедури розслідування та розгляду справи про імпичмент і підготовки висновків та пропозицій.

Стаття 175 Регламенту Верховної Ради України передбачає участь спостерігачів від Конституційного Суду України в роботі спеціальної тимчасової слідчої комісії.

З метою створення передумов для прийняття Конституційним Судом України висновку, зазначеного в частині другій статті 151 Конституції України, на засідання спеціальної тимчасової слідчої комісії, пов'язане з проведенням нею розслідування, запрошуються як спостерігачі судді Конституційного Суду України (не більше трьох осіб). За Регламентом Верховної Ради України не зрозуміло за якою квотою мають бути запрошені як спостерігачі судді Конституційного Суду України[13, 40].

За зверненням спостерігачів від Конституційного Суду України їм надається слово на засіданні спеціальної тимчасової слідчої комісії для зауважень щодо порушень конституційної процедури розслідування[2, 39].

П'ята стадія - полягає у тому, що Верховний Суд України дає обґрунтований висновок Верховній Раді України про те, що діяння, в яких звинувачується Президент України, містять ознаки державної зради або іншого злочину. Якщо один із висновків засвідчить

порушення конституційної процедури розслідування чи розгляду справи або що діяння не містять ознак злочину, процедура імпичменту не може бути продовжена[2, 40].

Шоста стадія - це розгляд Верховною Радою питання про усунення з поста Президента України у зв'язку з імпичментом і прийняття рішення щодо цього. Таке рішення може бути прийняте Верховною Радою України за наявності названих вище висновків Конституційного Суду України, Верховного Суду України і не менш ніж 3/4 кількості голосів депутатів від її конституційного складу[2,40].

У разі одержання висновків Конституційного Суду України та Верховного Суду України відповідно про додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про імпичмент і про те, що діяння, в яких звинувачується Президент України, містять ознаки державної зради або іншого злочину, Верховна Рада України таємним голосуванням шляхом подачі бюлетенів приймає постанову про усунення Президента України з поста в порядку імпичменту[2, 43].

Отже, за імпичмент Президента України мають проголосувати не менше 338 народних депутатів. Через роздрібненість політичних сил, що мають своє представництво у парламенті, на сучасному етапі розвитку української державності реалізувати процедуру імпичменту Президента України практично неможливо. Така ускладнена процедура реалізації імпичменту Президента України є додатковим захистом глави держави від необґрунтованих чи надуманих звинувачень.

Вище викладене дозволяє зробити наступні висновки:

1) Імпичмент у системі конституційних інститутів за своєю правовою природою є позасудовим конституційним процесом, за змістом якого парламент у разі вчинення злочину Президентом України може достроково припинити його повноваження, усунувши з поста.

2) Мають бути розширені конституційні правові засади усунення Президента з поста в порядку імпичменту: а саме встановити таку підставу, як порушення Президентом Конституції України та законів.

3) Рекомендувати Верховній Раді України прийняти Закон України «Про тимчасові слідчі комісії, спеціальну тимчасову слідчу комісію і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України».

4) Законодавчо врегулювати питання стосовно процедури імпичменту Президента України у вигляді Закону України «Про імпичмент Президента України».

5) Спростити існуючу процедуру усунення Президента України з поста в порядку імпичменту, оскільки наявний порядок її проведення, настільки ускладнений, що на практиці усунути Президента з поста в порядку імпичменту проблематично.

Список використаних джерел:

1. Конституція України, принята Верховною Радою України, від 28.06.1996 року, з наступними змінами. Сайт Верховної Ради України: <http://rada.gov.ua/>
2. Закон України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10.02.2010р. 1861-VI опублікована 23.02.10 «Голос України»
3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів про офіційне тлумачення положень частини першої статті 111 Конституції України (справа щодо недоторканості та імпідменту Президента України) від 10.12.2003 року. №19 - рп/2003 Сайт Конституційного Суду України: <http://www.ccu.gov.ua/>
4. Тодика Ю. М., Яворський В. Д. Президент України: конституційно-правовий статус. - Монографія. -Харьков: «факт».-1999.-256с
5. Кривенко Л. Конституційна відповідальність глави держави // Віче – 2001 - 10(115)
6. Бостан С.К. Тимченко С.М. Державне право зарубіжних країн; посібник для студентів вищих навчальних закладів – К.: Центр навч. літерат., 2005р.
7. Конституційне право України: Підручник для студентів вищих навчальних закладів за ред. Ю.М.Тодики і В.С. Журавлинського. –К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2002р.
8. Арбузкин А. М. Конституционное право зарубежных стран: учеб. пособие – М.: Юристь, 2004р.
9. Тацій В. Я., Битяк Ю. П. Грошевой Ю. М Конституція України науково-практичний коментар Харків «Право» 2003 Київ Видавничий Дім «Ін Юре» 2003
10. Бостан С.К. Тимченко С.М. Державне право зарубіжних країн; посібник для студентів вищих навчальних закладів – К.: Центр навч. літерат., 2005р.
11. Мартинюк Р. Інститут імпідменту в Україні: вади вітчизняної моделі / Р. Мартинюк // Право України. – 2008. – № 2. – С. 105-108.
12. Шемшученко Ю. С. Великий енциклопедичний юридичний словник / Ю. С. Шемшученко. – К. : ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2007. – 992 с.
13. Закон України «Про Конституційний Суд України» 16 жовтня 1996 року № 422/96-ВР <http://rada.gov.ua/>